

EINDVERANTWOORDING VAN HET VERHAAL VAN ALKMAAR ONTZET

Een korte impressie van de bijeenkomst op 20 oktober 2023, de realisatie van de projectdoelstellingen en een beknopte weergave van de uitgesproken voordrachten



Schrijver, columnist en presentator Özcan Akyol in gesprek met auteur Harry de Raad

Een middag met nieuwe verhalen over het Ontzet van Alkmaar georganiseerd door de Stichting Het Grote Raam met medewerking van de Historische Vereniging Alkmaar, Regionaal Archief, Stichting Alkmaarse Historische Publicaties en auteur Harry de Raad in de Pleinzaal van Theater De Vest

1. Vooraf

Het thema van Het Grote Raam 'Het licht van de vrijheid: eenheid in verscheidenheid' legde het bestuur van de Stichting Het Grote Raam de verplichting op om een conferentie te organiseren over eenheid én verscheidenheid bij het ontzet van Alkmaar in 1573. Wij ervaren dat in deze tijd de verscheidenheid in Alkmaar de eenheid niet hoeft tegen te werken, al is ook nu gelijkheid daarvoor een voorwaarde. Het is echter de vraag of de vermeende eenheid van de Alkmaarders in 1573 in werkelijkheid ook niet een verscheidenheid was. En kende de verscheidenheid toen wel voldoende gelijkheid?

Bij de opzet van het project ging de wens uit naar een conferentie waarin wetenschappers en auteur Harry de Raad een voordracht zouden houden over hun kijk op het verhaal van Alkmaar ontzet. Een bijeenkomst van de gemeente Alkmaar -voor organisaties die een activiteit organiseerde als onderdeel van 450 jaar ontzet- veranderde dat. Het begrip conferentie zou te stoffig zijn om voor jongeren interessant te zijn voor deelnemers uit andere culturen was pluriformiteit in het programma een basisvoorwaarde.

Daardoor verviel de projectnaam 'Conferentie 1572-1573' en wijzigde het idee voor een programma en kwam de nadruk te liggen op de verhalen van Alkmaar ontzet. De titel werd daarmee: 'Het verhaal van Alkmaar ontzet. Daarvoor werden als sprekers uitgenodigd Yolanda Rodríguez Pérez en Harry de Raad. Een voor alle partijen wervende dagvoorzitter werd gevonden in de bekende schrijver, columnist en presentator Özcan Akyol.

2. Het programma

2.1. Gerjon Rooker

Het was een vol programma en een volle zaal op vrijdag 20 oktober in de Plein Zaal van Theater de Vest. Gerjon Rooker, voorzitter van de organiserende Stichting Het Grote Raam, opende de bijeenkomst op 20 oktober 2023 met een inleiding op het thema van Het Grote Raam 'Het licht van de vrijheid: eenheid in verscheidenheid'.

Hij haalde de burgemeester aan die in haar rede bij een herdenking van de Eerste Vrije Statenvergadering in Dordrecht zei: 'En toch.... "het verhaal van een grootse overwinning is altijd gebouwd op het drijfzand van menselijk lijden" dat is zeker ook op Alkmaar van toepassing'.

Rooker lichtte toe dat het waardevol is dat het herdenken van 450 jaar Alkmaar Ontzet tot activiteiten heeft geleid waarbij ook het andere verhaal wordt verteld. Over de martelaren van Alkmaar, het molesteren van het Clarissenklooster en de afbraak van de abdij van Egmond om het Alkmaars verdedigingswerk op peil te brengen. Er is een grote prijs betaald voor onze Victorie. Daarom is in Het Grote Raam de eenheid in verscheidenheid verbeeld met 214 panelen die allemaal verschillend zijn, maar toch een eenheid vormen.

2.2. Yolanda Rodríguez Pérez

De volgende spreker was dr. Yolanda Rodríguez Pérez (Moderne Europese Letterkunde) over de Tachtigjarige Oorlog en de belegeringen vanuit Spaanse ogen. Zij liet ons zien dat het verleden van Nederland nauw verbonden is met Spanje, zelfs al vóór de Opstand en de Tachtigjarige Oorlog. Gedurende de vroegmoderne tijd was de invloed van Spanje op de Nederlanden uitermate groot, zowel politiek, intellectueel als economisch. Een befaamd historicus zei daarover: 'Contacts of the Low Countries with other states may be more interesting and less sensitive, but they are, without

question, secondary. There may be many planets, but there is only one sun; and for early modern Netherlands, much as the fact may be resented, the sun rose and set in Spain'.¹

Andersom bezaten de Nederlanden eveneens een uiterst grote invloed op de Spaanse monarchie, iets wat in het huidige Nederland meestal over het hoofd gezien wordt. De Habsburgse vorsten Karel V, maar ook Filips II en zelfs Filips III, beschouwden de Nederlanden als het meest waardevolle juweel van hun imperium. Men moest de Nederlanden koste wat kost proberen te behouden.

Alkmaar was dus niet bezet door de Spanjaarden, maar was een rechtmatig deel van dat grote rijk. In feite waren de Geuzen niet meer dan opstandelingen tegen het wettige gezag. De 'Spaanse' koning heerste over een machtige 'samengestelde monarchie', een rijk bestaande uit diverse koninkrijken en andere vorstendommen en heerlijkheden, zowel binnen het Iberisch schiereiland als daarbuiten. Filips II was dus de legitieme en natuurlijke vorst van de Lage Landen. In veel boeken, artikelen wordt dat volkomen onjuist weergegeven.



Aan het hof van Margaretha van Parma in Brussel

De Geuzen maakten gebruik van het Spaanse imago van de vorst en de aanwezigheid van Spaanse soldaten vanaf 1567 om het beeld van een vreemde bezetting te creëren, terwijl op hun beurt de Spanjaarden het zagen als een 'wonderbaarlijke rebellie of opstand' tegen een goede, zachte en genadige koning die zijn onderdanen altijd als kinderen had behandeld en hun privileges respecteerde. Ons beeld van de Opstand kenmerkt zich nog steeds door een zwart-wit lezing: het verenigde Nederlandse volk tegen de enge Spaanse onderdrukker. Alhoewel we natuurlijk al heel lang weten dat het om een burgeroorlog ging. De Spaanse oorlogskronieken over het begin van de Opstand hebben bijna altijd in de titel de term 'guerras civiles de Flandes', de burgeroorlogen in de Nederlanden.

Spreekster nam daarom ons mee naar het begin van de geschiedenis van de Nederlandse Opstand. Met name door de ogen van Spaanse geschiedschrijvers en literatoren. Dat betekent dat we de geschiedenis zien door de ogen van schrijvers, en dan nog wel Spaanse schrijvers. Dit is het kader waartegen de gebeurtenissen in Alkmaar gezien moeten worden. Zij stond stil bij een aantal belangrijke momenten en historische figuren, zoals zij Spanje werden beschreven. Zo werd bijvoorbeeld de onenigheid onder de bevolking van de Nederlanden duidelijk waargenomen door de Spaanse auteurs, iets waar veel Nederlandse auteurs liever niet de nadruk op wilden leggen. De Republiek kwam voort uit tweedracht, meer dan uit eendracht.

Interessant is dat de Spaanse auteurs een onderscheid maken tussen de opstandelingen en de rest van de bevolking. De rebellen waren eigenlijk niet zomaar spontaan in opstand gekomen, zo stelt men zich voor. De schuld lag bij de ambitieuze en hebzuchtige Nederlandse adel. Het zijn de edelen geweest die het blinde en lichtgelovige volk van de Nederlanden hebben misleid en die de aanvallen op het katholieke geloof hebben toegestaan. Oranje in het bijzonder.



Foto toneelvoorstelling Willem van Oranje en zijn koning

De Spaanse kroniekschrijvers van de tijd waren dus zeer geïnteresseerd in de schuldvraag. Kronieker Alonso de Ulloa legde de schuld in 1569 bij 'de duivel en de ketterse Luther', gesteund door Oranje, diens broer Lodewijk, en de edelen Egmond en Horn. Hij legt uit hoe Oranje, bewogen door zijn begeerte om meer te bereiken dan zijn status en fortuin toelieten, besloot om zijn rechtmatige heer de rug toe te keren en ervoor te zorgen dat de Estados, de gewesten, hetzelfde zouden doen. Het propageren van de verkeerde religie was de drijfveer achter Oranjes handelingen.

De humanist Arias Montano, ooggetuige van de oorlogsverwikkelingen in de Nederlanden, wees eveneens op het onderscheid tussen het volk en de leiders. De edelen, de hoogste laag, vond hij trots

en zelfingenomen; de intellectuelen hebzuchtig, en het volk volgzaam, gemakkelijk te leiden en zeer onderworpen aan het gezag. De leiders waren de echte schuldigen die de overheid tegenwerkten en het volk opstookten.

Rodríguez Pérez zoomde in op Alkmaar, aan de hand van een niet zo vaak gebruikte kroniekschrijver, Antonio Trillo, een ervaren militair die veel in de Nederlanden vocht en waarschijnlijk voor 1588 overleed. Trillo schrijft summier over het beleg van 'Alqemar villa fuerte y rica', Alkmaar (sterke en rijke stad). Hij vertelt hoe het koninklijke leger bij de eerste verkenning van het gebied, enkele burgers gevangen nam om informatie te vergaren over de stad en wie daarin zat. De burgers zeiden 'ser gente para poco y mal disciplinada' (dat ze tot weinig in staat waren en slecht gedisciplineerd waren) en dat de muren op zwakke wijze gefortificeerd waren. Daardoor dachten ze dat Alkmaar zich zou overgeven zonder zelfs te wachten op de eerste kanonskogel. Maar toen Don Fadrique in Alkmaar was aangekomen, in het midden van een verschrikkelijke storm van wind en water, schoot het niet echt op met de belegering: "En langzamerhand begreep men dat de stad niet van plan was om zich over te geven." Het kwartje lijkt pas te vallen als het beleg echt begint. Ondanks de kracht en het animo waarmee de Spanjaarden aanvielen, was meteen duidelijk, gezien de orde en professionaliteit binnen Alkmaar, dat dit helemaal geen 'gente para poco y mal disciplinada' waren. Dat ze bij de neus waren genomen door die burgers was duidelijk voor de Spanjaarden, vertelt Trillo. De kroniekschrijver vermeldt meerdere malen hoe dapper en moedig de Spanjaarden vochten, maar het mocht niet baten. In deze context, verwijst hij, zoals vele andere Spaanse kroniekschrijvers van de tijd, naar het feit dat de opstandelingen gebruik maakten van vernuft en slimme trucjes, en dat ze niet echt vochten met moed en dapperheid, 'man to man'. Hij eindigt met de vermelding dat een aantal zeer gewaardeerde Spaanse soldaten in de stad waren opgehangen, tot grote verdriet van iedereen. Zo zien we weer dat aan de twee kanten gewone mensen vochten, met hun persoonlijke verhalen.

Om de woorden van historicus Anton van der Lem te gebruiken, is te zeggen dat de Opstand in elke fase van de strijd en bijna in elke provincie een ander verhaal is, met altijd wisselende partijen van voor- en tegenstanders van de kroon. Dit maakt het volgens hem ook niet verwonderlijk dat er geen nationaal monument voor de Opstand bestaat.

2.3. Harry de Raad

Harry de Raad presenteerde zijn overzichtswerk Het Beleg van Alkmaar niet met een voordracht, maar met een interview door de dagvoorzitter. Die had zich voortreffelijk ingelezen in het boek van Harry de Raad en kon de schrijver daarover op een aangename wijze interviewen.

De Raad beantwoordt in zijn boek een groot aantal vragen en haalt misverstanden uit de wereld:

'Op 21 augustus 1573 begon een zeven weken durend beleg van Alkmaar door een Spaans leger onder leiding van don Fadrique de Toledo. Hij was de zoon van de hertog van Alva, die toen namens Filips II de Nederlanden bestuurde. De 'bangste dag' tijdens de belegering was 18 september 1573, toen don Fadrique de stad liet bestormen. De verdedigers, waaronder ook vrouwen, meisjes en jongens, vochten voor hun leven en wisten de aanval af te slaan. Inmiddels waren er dijken doorgestoken en sluizen opengezet. Vanwege de wateroverlast en de onwil van de soldaten om de stad opnieuw te bestormen, besloot de Spaanse legerleiding het beleg te beëindigen. Op 8 oktober trokken de laatste troepen weg.

Maar wat gebeurde er tijdens het beleg van Alkmaar in 1573? Heeft Trijn Rembrands werkelijk bestaan? Wie was Maerten Pietersz van der Mey? Wat is het verhaal achter de polsstokbriefjes? Ieder jaar vieren we in Alkmaar het ontzet van de stad, maar wat weten we eigenlijk over deze belangrijke historische gebeurtenis?'

‘We willen graag dat onze stad belangrijk is, maar er wordt ook wel eens overdreven’, vertelt Harry. ‘Er speelden tijdens het beleg, maar ook ervoor en erna, voortdurend tegenstrijdige belangen mee die ik inzichtelijk wilde maken in mijn boek.’ In Alkmaar stopt het verhaal van de Tachtigjarige Oorlog na de victorie. Terwijl, zo stelt Harry, er nog zoveel na het beleg gebeurde dat belangrijk is om het Alkmaarse verhaal in context te kunnen plaatsen. Het heeft lang geduurd voordat er een overzichtswerk kwam waarin alle stemmen de kans kregen om gehoord te worden. ‘Dat is ook wel logisch’, stelt Harry, ‘want hoe ga je na zo’n oorlog weer samenleven? Je doet alsof het niet is gebeurd en we spreken elkaar er niet meer over aan. Je vernietigt de stukken die belastend zijn geweest.’

Doordat het Alkmaarse Beleg lang niet vanuit verschillende kanten is bekeken, werd het herdenken ook lastig. ‘Het is lang een protestants feest geweest waarbij de katholieken werden uitgesloten en als tweederangsburgers werden behandeld’, stelt Harry. Met zijn boek blikt hij ook terug op de verhoudingen tussen de verschillende religieuze groepen in Alkmaar. “Er zijn historische stemmen die wij niet horen”, zei Harry daarover en door deze vanuit feiten te beschrijven en daarbij niemand te ontzien, hoopt hij bij te dragen aan het historische besef.

2.4. Boekpresentatie

Harry overhandigde samen met Leen Spaans, voorzitter van de Stichting Historische Alkmaarse Publicaties, het eerste exemplaar aan burgemeester Anja Schouten. Zij kon alleen maar heel erg trots zijn op de uitgave. ‘Ik ben heel trots op de nieuwe verhalen die naar boven komen en dat er steeds meer aandacht is voor de Spaanse kant. Zo leren wij een verhaal dat uitstijgt boven goed tegen kwaad.’ Schouten wil reflecteren en nieuwe gesprekken aangaan langs de vier kernwaarden die leidend waren tijdens Alkmaar Ontzet 450 jaar: verdieping, verdraagzaamheid, verbondenheid en verscheidenheid. ‘Vrijheid en dat we in vrede samenleven is nooit vanzelfsprekend geweest en dat zal altijd onze aandacht moeten houden’, aldus burgemeester Schouten.



Dansers Yasmin Diktas en Ilse Brandhof

2.5. Randprogrammering

De randprogrammering was divers en pluriform. Halverwege het programma dansten Yasmin Diktas en Ilse Brandhof (studenten dans aan de Amsterdamse Hoge School voor de Kunsten), geïnspireerd door het thema van Het Grote Raam.

Het programma werd met Spoken Word afgesloten door de voortreffelijke Ozan Aydogan (Amsterdamse Toneel school en Kleinkunst-academie). Ozan heeft op het WK Poetry slam in Parijs gestaan nadat hij het NK Poetry slam had gewonnen. Een waardig slot van de middag.

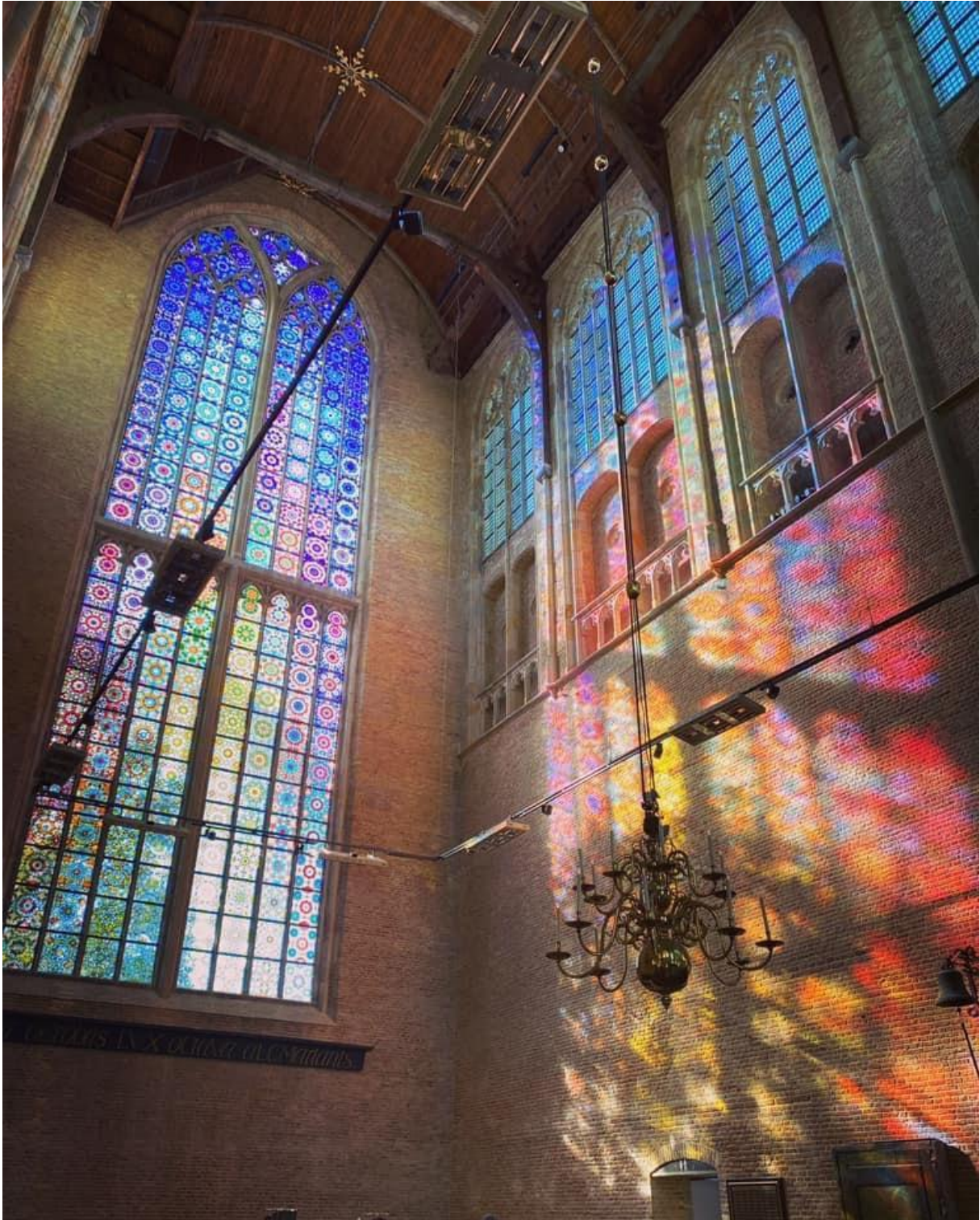
3. Realisatie van de projectdoelstellingen

Tijdens de bijeenkomst kwam een veel genuanceerder beeld van het verhaal van Alkmaar ontzet naar voren dan op dit moment gangbaar is. Spanje was geen bezetter, er was vooral sprake van een burgeroorlog tussen de Nederlanders en de grote verliezers waren de katholieke Alkmaarders die na het ontzet tweederangs burgers werden.

Pluriformiteit en inclusie was het hoofdthema van de organisatie. Dat geldt voor de sprekers en dagvoorzitter, de randprogrammering en de deelnemers.

4. Begroting en werkelijke kosten

Uitgaven			Inkomsten	
Omschrijving	Raming	Kosten	Omschrijving	Bedrag
Kosten spreker (dagvoorzitter)	3.500	5.098	Alkmaar Ontzet 450	4.325
Vergoedingen overige sprekers	600	500	Victoriefonds	4.325
Huur zalen en ticketing	1.250	0		
Techniek	350	0		
Horeca	1.150	0		
Kosten zaalhuur, techniek en horeca	0	2.426		
Publicatie resultaten ²	1.400	0		
Marketing social media ³	400	0		
Randprogrammering	0	1.596		
Eigen bijdrage Stichting Het Grote Raam	0	0		970
Totaal	8.650	9.620	Totaal	9.620



¹ Geoffrey Parker.

² In eigen beheer

³ In eigen beheer